

A BUDAPESTI BRIT FŐKONZULÁTUS MEGALAPÍTÁSA (1867–1872)

A Nagy-Britannia és az Osztrák–Magyar Monarchia közti diplomáciai kapcsolatok

A porosz–osztrák és prosz–francia háborúkat követő időszakban a brit diplomátáknak nem kellett sokáig várniuk a politikai együttműködést siettető osztrák ajánlatokra. (Figyelemre méltó azonban az a tény, hogy egyetlen, az osztrák tárgyalófél által felvetett javaslatban sem fogalmazódott meg a két állam közötti esetleges szövetség létrehozásának igénye.) A tárgyalófelek közül természetesen az Osztrák–Magyar Monarchia, és semmi esetre sem Nagy-Britannia kívánta elnyerni a másik fél támogatását. A két nagyhatalom politikai érdekei több kérdésben is azonosak voltak: az európai béke megőrzése, a Török Birodalom fenntartása, a cári Oroszország politikai ambícióinak visszaszorítása. A londoni Foreign Office azonban szinte egyáltalán nem reagált az osztrák–magyar részről jelentkező, Nagy-Britanniát aktívabb külpolitikai tevékenységre ösztönző diplomáciai lépésekre.

1867 áprilisában az osztrák–magyar diplomácia vezetője, F. F. von Beust, auden-ciján fogadta Lord Bloomfield brit nagykövetet, s bizalmas együttműködést (confidential understanding) ajánlott.¹

1871 decemberében az Osztrák–Magyar Monarchia új külügyminisztere, Anrássy Gyula gróf hosszas megbeszélést folytatott a két ország kapcsolatáról Nagy-Britannia bécsi nagykövetségének újonnan kinevezett ügyvivőjével, E. R. Lyttonnal. Az Anrássy által megfogalmazott ajánlat teljesen egyértelmű volt, elképzelésében a titkos egyetértésnél konkrétabb együttműködést javasolt. A brit válasz ezúttal is a rendkívül udvarias elutasítás volt. E. R. Lytton jelentésében azt írja, hogy Anrássy véleménye szerint az Osztrák–Magyar Monarchia külpolitikájának egyik legnagyobb hibája a Nagy-Britanniával való baráti viszony értékének és lehetőségének alábecsülése. A megbeszélés során Anrássy kerülte a „szövetség” (alliance) kifejezés használatát, annak a nemzetközi politikai életben akkor elfogadott jelentése miatt. Anrássy ugyanis „*bé-kés szándékú, szívélyes együttműködést* képzelt el; *nem a háborús helyzet megoldására létrehozandó szövetséget*, hanem a béke fenntartását szolgáló egyetértést”.²

A brit diplomácia vezetője pillanatnyilag csak Anrássy tervének pontos részleteit akarja kipuhatolni „határozottabb formában”. Sir Andrew Buchanan, Lord Bloomfield utóda a bécsi brit nagykövetségen (1871–1878), sokkal konkrétabb beszámolót küld Anrássyval folytatott megbeszéléseiről. Sir Buchanan nem ért egyet Anrássyval abban, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia és Nagy-Britannia között esetleg létrejövő szövetséget leginkább Európának a Franciaország és Oroszország közti potenciális szö-

A szerző köszönetét fejezi ki a Magyar Ösztöndíj Bizottságnak, hogy a Magyar Állami Eötvös Ösztöndíj támogatásával angliai levéltári kutatásokat folytathatott.

vetségtől való megóvása teszi szükségessé.³ Véleménye szerint az angol-osztrák megállapodás éppen ezt szívettené.

Nem meglepő, hogy I. Ferenc József császár és Andrássy gróf sem fogadta nagy lelkesedéssel az új brit külügyminiszternek, Granville grófnak a kérdésben kifejtett álláspontját. A brit külpolitika vezetője ugyanis Lord Buchanannak írt levelében kitérő választ ad, és a nem éppen stabil európai helyzetre hivatkozva elzárkózik a két ország közti hivatalos szövetségkötés elől. Kifejti ugyanakkor, hogy mennyire nagy hatása lehet, ha nemzetközi fórumokon két olyan nagyhatalom, mint az Osztrák–Magyar Monarchia és Nagy-Britannia mindig azonos álláspontot foglal el.⁴

A Nagy-Britannia és az Osztrák–Magyar Monarchia közti hosszú távú együttműködés megvalósításával kapcsolatos tartózkodó brit álláspont mögött azonban nagyon komoly érvek húzódtak meg: a brit külpolitika hagyományos, európai ügyekbe be nem avatkozó irányzata, Nagy-Britanniának a világhatalmi sátusból fakadó kötelezettségei, az európai hatalmi egyensúly, a „balance of power” (amelyet egy újonnan létrejövő szövetség könnyen felboríthatott volna) megőrzése. Ezen okok miatt Nagy-Britannia az európai ügyekben nem szívesen játszott aktív szerepet, és erre csak közvetlen veszély, vagyis háborús konfliktusok kirobbanásakor vállalkozott. Az európai politikai élet színterén időről időre kibontakozó, a kontinens békéjét veszélyeztető konfliktushelyzetek megoldását az angolok még mindig a nemzetközi konferenciák összehívásában látták, nem pedig abban, hogy mintegy preventív lépésként újabb szövetségeket hozzanak létre a nagyhatalmak között.

Magyarország a brit diplomáciai iratokban

Az 1867-es kiegyezést követően a brit diplomácia képviselőinek meg kellett újítaniuk Ausztriával kapcsolatos álláspontjukat, a térségben több kérdésben is új megközelítés vált szükségessé. Úgy tűnik, hogy számukra az egyik legfontosabb probléma annak pontos meghatározása volt, milyen helyet foglal el, milyen szerepet játszik majd Magyarország az új államalakulatban.

A brit diplomatakat aggasztotta a Monarchián belüli hatalmi egyensúly változásainak, valamint annak lehetősége, hogy Magyarország fontosabb szerepet tölthet be a dualista államszervezetben. A budapesti főkonzul, Sir Arthur Nicholson (1888–1893) szerint Magyarországnak a Monarchián belüli megerősödése együtt járna a homogén magyar nemzetállam létrejöttével és a Magyar Királyság határain belül élő nemzeti kisebbségek növekvő elnyomásával. Sir Arthur sommásan, a magyar történelmet nem ismerve kijelenti, hogy a magyar nemzeti jellem, bár sok kitűnő és tiszteletré méltó tulajdonsággal is rendelkezik, nemcsak bármely idegen népcsoport asszimilálására, hanem az azokkal való harmonikus együttműködésre is képtelen. Megállapítja továbbá, hogy „a nem magyar fajok jól megfigyelhető elnyomása adja az alapját annak az elképzelésnek, hogy a magyar, rövid időn belül, zárt és homogén nemzetté válik”.⁵ (sic!)

A diplomatakat arra is felfigyeltek, hogy a magyar befolyás megerősödése folytán a külpolitikában is újabb, a Monarchia egészét is érintő elképzelések és érdekek kerülhetnek a felszínre, melyek eredményeképpen az eddigi külpolitikai irányvonal is megváltozhat. Magyarországot, földrajzi helyzete és eddigi történelme folytán, érzékenyebben érintették a keleti kérdésben, vagyis a Balkán-félszigeten, illetve az Oroszországban zajló események. Az Ausztria és Magyarország közti viszonyra negatív hatással le-

het utóbbi egyre növekvő gazdasági és politikai jelentősége, a két ország közti kapcsolat romlása pedig a Monarchia széthullásához, vagyis az európai hatalmi egyensúly felbomlásához vezethet.

Az osztrák–magyar viszonyban végbement változások felkeltették a brit diplomácia képviselőinek érdeklődését is Magyarország iránt. Sir Arthur Nicholson a Monarchia fennállásának huszonöt évéről írt áttekintésében úgy véli, hogy Magyarország minden kétséget kizáróan sokat nyert azáltal, hogy teljes jogú tagja lett az új államalakulatnak. „Az 1867-es évet követően Magyarország, egy addig elmaradott és szerencsétlen ország, a nyugati civilizáció élvonalába került... és amíg ez a helyzet fennmarad, Magyarország mint nagyhatalom... léphet fel.” A diplomata a magyar belpolitikai változásokat és azoknak a külpolitikára esetlegesen gyakorolt hatását is figyelemmel kísérte. „A Függetlenségi Párt fokozatos növekedése rendkívül érdekes és jelentős. Valamennyi választáson fokozatosan erősödnek... ez a kérdés egy napon fontos lehet, és nemcsak a Monarchia, hanem ennek az egész európai térségnek az általános helyzete szempontjából.”⁶

Lehet ugyan feltételezni, hogy a fenti megállapítások egyetlen angol diplomata megfigyeléseit és vélekedéseit tükrözik csupán, és ez a vélemény nem befolyásolta, vagy nem tudta befolyásolni azokat, akik a brit külpolitika irányvonalát kijelölték. Ilyen jellegű megállapítással azonban semmiképpen nem érthetünk egyet. Sir Arthur Nicholson jelentéseinek különösen nagy figyelmet szenteltek a Foreign Office-ban.⁷

Alapjában véve egyetérthetünk Frank Tiborral, hogy a bécsi angol követségnek csak kis hatása volt az angol közvéleményre, és jelentései csak a Foreign Office számára voltak fontosak.⁸ Azonban némileg árnyaltabb megfogalmazásra van szükségünk. Az általunk vizsgált történelmi korszakban a diplomáciai döntések a legmagasabb politikai szinten születtek, és a nyilvánosság informálása egyáltalán nem számított. A diplomaták véleményét a magas szintű politikai döntésekben valóban csak nagyon mérsékelten vették figyelembe, egyes helyzetekben azonban a diplomaták jelentései fontos szerepet kaptak a politikai döntést előkészítő munka során. Ebben a kérdésben tehát valószínűleg közelebb áll a valósághoz Zara S. Steiner árnyaltabb megfogalmazása:

„A háború előtti Külügyi Szolgálat vezető személyiségeinek felületes tanulmányozása is világosan mutatja, hogy a politika alakításában a külügyminiszterek diplomataiknak csak jelentéktelen szerepet juttattak. Igaz ugyan, hogy bizonyos személyek még mindig változtatni tudtak a diplomáciai atmoszférán, vagy éppen aktív szerepet játszottak a tárgyalások menetében, de kevés kivételtől eltekintve az Edward-korszak diplomatái mindig a Londonból érkező utasításokat követték. Sőt, míg Salisbury korában a diplomatáktól különleges értesülések és tanácsok is származtak, addig Lansdowne és Grey hivatali ideje alatt a diplomaták javaslatait mindig felülvizsgálták, sőt a Whitehall hivatásos politikusai gyakran éppen ellenkező döntéseket hoztak.”⁹

Magyarország egyre növekvő gazdasági és politikai jelentőségét a brit politika felismerte, és ennek első jeleként 1871-ben a londoni Foreign Office-ban jelentős döntést hoztak: a két ország közötti politikai és egyéb kapcsolat olyan szintre kerültek, hogy a brit főkonzulátus megalapítása Magyarországon, Budapesten szükségessé vált.

A magyarországi brit főkonzulátus megalapítására tett első kísérlet (1848)

A Magyarországon hivatalos küldetést teljesítő J. A. Blackwell úttjáról jelentést küldött J. Ponsonbynak, az akkori bécsi brit nagykövetnek. A jelentésben arról értesíti a nagy-

követet, hogy Magyarország miniszterelnökével, gróf Batthyány Lajossal folytatott megbeszélései során tudomására hozták, hogy gróf Esterházy, az uralkodó mellé rendelt miniszter a magyar kormánytól arra kapott megbízást, hogy hivatalos látogatást tegyen Ponsonbynál, Bécsben. A látogatás célja az, hogy a magyar miniszter tolmácsolja a brit nagykövetnek, hogy a magyar kormány szeretné, ha a brit kormány főkonzult nevezne ki Magyarországra. A magyar miniszterelnök azon meggyőződésének adott hangot, hogy a brit kormány érdekeit is szolgálná, ha nem késlekedne a magyarországi brit főkonzul kinevezésével. Jelentésében Blackwell tagadja azokat a vádakat, melyek szerint ő lett volna az ügy kezdeményezője. Megjegyzi továbbá, hogy az utóbbi öt év folyamán a magyar politikusok több alkalommal is hangot adtak a főkonzulátussal kapcsolatos elképzeléseiknek és kívánságuknak, így részükről teljesen természetes, hogy az ország függetlenségének kivívása után (és a szerb és román területek példájával összhangban) szükségesnek tartanak brit főkonzulátus létrehozását Pesten.¹⁰

A brit főkonzulátus létrehozását célzó első kísérlettel kapcsolatban hangsúlyoznunk kell, hogy magyar részről a nemzeti függetlenség kikiáltása után merült fel a Pest székhelyű brit főkonzulátus megalapításának gondolata. Emlékeztetnünk kell arra is, hogy a brit főkonzulátus megalapítása érdekében az első határozott lépésekre az 1848. áprilisi törvények elfogadása után már néhány nappal sor került. Mindezek alapján talán nem túlzás azt állítanunk, hogy a független magyar kormány egyik legfontosabb külpolitikai céljának a Nagy-Britanniával való diplomáciai kapcsolatok kiépítését tekintette. A szabadságharc kitörése, majd a Habsburg-abszolutizmus visszaállítása folytán a pesti brit főkonzulátus megalapításának terve hosszú időre, közel huszonöt évre feledésbe merült.

Második kísérlet a pesti brit főkonzulátus megalapítására (1869)

Mindezek után nem meglepő, hogy nem sokkal az 1867-es kiegyezés után ismét előtérbe került és a politikai tárgyalások egyik fontos pontjává vált a pesti brit főkonzulátus terve, mellyel kapcsolatban valamennyi jelentős külügyi dokumentáció olvasható a Foreign Office levéltárában.

A kezdeményező lépést, az 1848-as kísérlethez hasonlóan, most is a magyar fél tette meg. 1869. március 14-i keltezésű az a levél, amelyet hat befolyásos pesti kereskedő intézett Nagy-Britannia bécsi nagykövetéhez, Lord Bloomfieldhoz. A levél írói a következőkkel indokolják a pesti brit főkonzulátus megalapításának szükségességét: Pestnek egyre növekszik a jelentősége kereskedelmi szempontból, mivel a Duna mentén lévő tartományokból érkező áruszállítmányok Pest érintésével jutnak tovább. Már valamennyi politikai nagyhatalom, vagyis Franciaország, Poroszország, Amerika és Bajorország kineveztek konzulokat Pestre. Jelentős a Nagy-Britanniába irányuló magyar export (gyapjú, bor, liszt és a brandy előállításához szükséges alkohol). A Magyarországon egyre jobban elterjedő vasútépítkezés a Brit Vasút természetes piaca lehetne. A pesti kereskedőknek üzleti szempontból is nagyon fontos lenne a brit főkonzulátus működése, és elsősorban az üzleti élet felvirágoztatását remélik a pesti brit főkonzultól. Londonba írt jelentésében a nagykövet megismétli a pesti kereskedők érveit, és azokhoz fontos megjegyzéseket is fűz (ezek egyike az, hogy a levelet aláíró hat név közül egyik sem angol); eszerint: „A különböző gyárakban alkalmazott számos brit alattvaló számára a konzul tanácsai hasznosak lehetnének... Egy ilyen lépéssel a magyar kor-

mány és nép egyetértene, sőt nagyon hízelgőnek találnák, mivel szeretnék, ha lenne egy konzulátus, ha már diplomáciai testület nem működik itt.”¹¹

Angol megítélés szerint a Pesten létesítendő brit főkonzulátus nem pusztán gazdasági, hanem politikai jelentőséget is kapna, és léte a magyar függetlenedési törekvéseket támogatná. A nagykövet, más nagyhatalmak képviselőihez hasonlóan, meglehetősen szkeptikus a jövőbeni főkonzulátus gazdasági szerepét illetően, hangsúlyozza ugyanakkor az intézmény politikai jelentőségét, szintén más nagyhatalmak példájára hivatkozva: „...meggyőződésem, hogy a francia és a porosz konzulokat *sokkal inkább politikai, semmint kereskedelmi képviselőkként* küldték ide.”¹²

A válasz egy hónap múlva érkezett meg a Foreign Office-ból Bécsbe: „...Őfelsége kormányának jelenleg nem áll szándékában ilyen hivatal létesítése.” Ugyanez a levél azonban arról is tanúskodik, és ez valóban nagy jelentőségű tényező a jövőre vonatkozóan, hogy a főkonzulátus létesítésének kérdése nem tűnik majd el a diplomáciai iratokból, ugyanis a Foreign Office felkéri Lord Bloomfieldot, hogy három hónaponként küldjön tájékoztatást Londonba arról, hogy „fennáll-e még mindig a pesti brit alkonzulátus létesítésének igénye a brit érintettek érdekei szempontjából”.¹³ A pesti kereskedőkkel Lord Bloomfield közli a Foreign Office elutasító válaszát (1869. április 26.): „...Őfelsége kormánya a kérdés alapos vizsgálata után ilyen hivatal létrehozását jelenleg nem tartja szükségesnek.”¹⁴

Mintegy hat hónappal ezután, a Foreign Office utasításának eleget téve, Lord Bloomfield a kérdéssel foglalkozó jelentésében úgy véli, hogy az előző jelentésében kifejtett véleményén nem kell változtatnia. A Magyarországon tartózkodó brit alattvalók alig fordulnak segítségért a bécsi nagykövetséghez. A francia nagykövettől és a bécsi porosz minisztertől pedig arról értesült, hogy ezek pesti konzulátusai jelenleg semmiféle kereskedelmi érdekek védelmét nem látják el. Lord Bloomfield azonban azt is kifejti: „...nem állítanám, hogy egy ilyen hivatal időnként nem volna hasznos az országban kereskedelmi tevékenységet folytató brit alattvalók számára, sőt talán még a kereskedelmi tevékenység általános növekedését is elősegíthetné”.¹⁵

Újabb hat hónap elteltével a nagykövet a pesti brit konzulátus létrehozását változatlanul nem tartja sürgető feladatnak, az ügy iránt érdeklődő Foreign Office-t azonban továbbra is ellátja információkkal a kérdést érintő valamennyi új fejleménnyel kapcsolatban. Lord Bloomfield ebben a jelentésében is megismétli korábban már kifejtett álláspontját, hozzáteszi azonban, hogy a kereskedelem, főként pedig az Angliával folytatott kereskedelem újabb dimenzióba kerül ugyan, a törvényesítendő iratok száma ugyanakkor nem szaporodik, és a pesti brit főkonzulátus hiánya sem vezetett még komolyabb kellemetlenségekhez. A nagykövet tanácsolja továbbá, hogy amennyiben a Foreign Office-t komolyan foglalkoztatja a pesti főkonzulátus kérdése, annak élére mindenképpen politikai és kereskedelmi ügyekben egyaránt jártas személyt kell keresni. Bloomfield arról is számot ad, hogy a magyar kormány és a kereskedő elit képviselői továbbra is szorgalmazták a pesti brit főkonzulátus létesítését.¹⁶ Lord Bloomfield jelentéséből kitűnik egy külön figyelmet érdemlő jelenség. Úgy tűnik, hogy brit oldalon az esetlegesen létrehozandó pesti főkonzulátusnak elsősorban politikai szerepet szántak, magyar részről azonban egy ilyen hivatal működésének lehetséges gazdasági-kereskedelmi előnyeit hangsúlyozták. A nagykövet e témában írt utolsó beszámolójában egy újabb kérdés is felvetődik: milyen pénzügyi alapjai lennének a főkonzulátus létrehozásának és működtetésének.¹⁷

A pesti brit főkonzulátus megnyitása (1871)

Az 1870–71-ben zajló külpolitikai események következtében Nagy-Britannia külügyminisztere arra kényszerült, hogy átvegye a kezdeményező szerepet a pesti brit főkonzulátus megnyitásának ügyében. (A külügyminiszteri székben Earl Clarendont ekkorra már Earl Granville váltotta fel.) F. F. von Beust lemondását követően az addigi magyar miniszterelnök, Andrássy Gyula gróf lett az Osztrák–Magyar Monarchia közös külügyminisztere. Ez a váltás már önmagában is jelzi, hogy a Monarchia külpolitikai döntéseiben megnövekedett magyar politikai befolyással kell számolni. A bécsi brit nagykövetségen is személyi változások következtek be ugyanebben az időben.

A főkonzulátus létesítése érdekében 1871 októberében került sor az első konkrét lépésre. A brit külügyminiszter, Earl Granville hivatalos levelet küldött a Kincstárhoz, melyben felvilágosítást kért arról, hogy milyen pénzügyi fedezete volna egy újabb brit diplomáciai képviselő létrehozásának külföldön. Úgy tűnik, hogy Earl Granville Lord Bloomfield korábbi érvelését tette magáévá, ez alkalommal azonban éppen a pesti konzulátus megnyitásának szükségessége mellett érvelt. „A Külügyminisztériumot évek óta sürgetik Ófelsége bécsi nagykövete, valamint az ebben az országban [ti. Magyarországon] működő kereskedők a pesti brit konzul kijelölésének kérdésében. A nagykövet által felsorolt okok és Pest egyre növekvő jelentősége, véleményem szerint, most már szükségessé teszik, hogy felkérjem Excellenciás Uramat a javasolt hivatal létrehozásának jóváhagyására... – A magyar politika székhelye, Pest földrajzi fekvése miatt is stratégiai fontosságú, mivel Törökország európai részével, a Dunán, közvetlen kapcsolatot tesz lehetővé, ezért az itt működő megbízottnak alkalma lesz »a legnagyobb érdeklődésre számot tartó, s döntő fontosságú politikai ügyekkel kapcsolatos információkat szolgáltatni.«”

A jelentés fenti megjegyzéséből világosan kitűnik, hogy a Pesten szolgálatot teljesítő jövődöbeli konzul elsőrendű feladata az lesz, hogy a londoni Foreign Office-t információkkal lássa el a keleti kérdéssel kapcsolatban. A brit gazdasági érdekek képviselője és védelme is jelentős feladata lesz ugyan, de ez csak másodrendű a hivatal politikai jellege mellett. A külügyminiszter levele a pesti konzuli hivatal anyagi vonatkozásaival is foglalkozik, kiemelve a pesti élet drágaságát.¹⁸

A Foreign Office javaslata a Kincstárnál kedvező fogadtatásra talált, bár a válaszlevélben hangot kapott az a kívánság, hogy a pesti főkonzulátus működtetésére szánt pénzüsszeget a Foreign Office-nak, újabb forrás híján, más helyekről való pénzelvonással kellene biztosítania.¹⁹

A létrehozandó diplomáciai hivatal státusának meghatározására is ekkor került sor. A Foreign Office-on belüli levélváltás jól illusztrálja a kérdés fontosságát, valamint azt, hogy brit diplomáciai körökben teljes egyetértés volt a pesti főkonzulátus megnyitásának kérdésében. „Lord Granville úgy véli, hogy Pest megfelelő főkonzulátus lehetne. A hely jelentős volta is aláhúzni látszik mindezt, és a kiadások sem emelkednének.”²⁰ Sőt: „Teljes mértékben azon a véleményen vagyok, hogy Pestet azonnal főkonzulátussá kell tennünk: a másik négy nagyhatalom által ott működtetett képviselőtek, ha jól tudom, szintén főkonzulátusok.”²¹

Röviddel a politikai döntés megszületését követően megkezdődött a terv részleteinek kidolgozása, majd kivitelezése. A kormány előterjesztéséhez az uralkodó jóváhagyására volt szükség. Ki kellett dolgozni az új hivatal jogkörét és hivatali feladatait. Lord Enfieldnek (külügyminiszter-helyettes) a bécsi brit nagykövetség ügyvezetőjéhez írt le-

vele is arról tanúskodik, hogy a Foreign Office-nak komolyan szándékában állt a főkonzulátus hivatalos működési területének körülhatárolása.²²

Válaszában Lytton többek között rámutat Magyarországnak a térségben elfoglalt jelentős helyére és a konzulátus megnyitásával nyíló újabb lehetőségekre.²³ Azt is kiemeli, hogy a magyar kormány mindig jó információkkal rendelkezik a Török Birodalom területén élő szláv lakosság szándékairól, mely szándékok először a Monarchia területén élő szláv lakosság körében jelentkeznek. Lytton is hangsúlyozza, hogy a Pesten létrehozandó konzulátus működése és annak jelentősége elsősorban politikai jellegű kell hogy legyen. Lytton szerint a pesti főkonzulátus működési területe magában kell hogy foglalja Erdélyt és Horvátországot, Szlavóniát, a Bánátot és a katonai határőrvidéket. A főkonzulátus működésének gyakorlati vonatkozásai tekintetében annak a reményének ad hangot, hogy állandó futárposta működik majd Pest és Bécs között a folyamatos hírszolgálat érdekében.²⁴

Utóbbi részlet jelentőségét, vagyis azt, hogy a Pesten szolgálatot teljesítő főkonzuloknak jelentéseiket – csak 1874-től – a bécsi nagykövetségre kellett elküldeniük (a rendkívüli jelentőségű beszámolókat a Foreign Office-nak címezték), a korszakkal foglalkozó magyar történetírás erősen eltúlozta.²⁵ Úgy vélem, hogy az ügymenetnek ilyen módon való alakítása elkerülhetetlen, és ez egyben a leginkább megfelelő is volt, hiszen a Pesten szerzett információk nagy részét a bécsi nagykövetségen fel tudták használni. Ez azonban semmiképpen sem jelenti azt, hogy a pesti főkonzulátus a bécsi nagykövetség ellenőrzése alá lett volna rendelve.

A jövődöbeli pesti főkonzul, E. J. Monsont (1871–1879) a királynő nevezte ki a kormány javaslatára. Kinevezéséről a külügyminisztertől, Earl Granville-től értesült. Itt kell megjegyeznünk, hogy a főkonzul a bécsi nagykövetség tagja volt, a bécsi nagykövetség másodtitkára töltötte be a pesti főkonzuli hivatalt. (Edmund C. H. Phipps [1881–1885] volt az első olyan pesti főkonzul, aki nem tartozott szorosan a bécsi nagykövetség személyzetéhez, mivel a „nagykövetség titkára” pozíciót töltötte be.) A Monsont kinevezését magában foglaló levél több, a konzulátus működésére vonatkozó technikai tudnivalót is tartalmaz, például a konzulok kinevezéséről, a Bécsbe és Londonba küldendő jelentésekről, melyeket tematikusan két csoportba kell rendezni, vagyis meg kell különböztetni a konzuli ügyekkel és politikai ügyekkel foglalkozó jelentéseket. A pesti főkonzulátusról a levelek futárpostával jutnak el Bécsbe. Hasonlóképpen futárposta működik Pest és Ragusa, valamint Trieszt között, ahonnan az ottani konzulok folyamatosan hírt adnak az esetlegesen Magyarországgal kapcsolatos ügyekről. A kinevezendő főkonzulnak tartózkodnia kell mindenfajta kereskedelmi tevékenységtől. A főkonzul megbízatását a bécsi nagykövetségen veszi át, az osztrák–magyar kormánytól pedig konzuli működési engedélyt kap.²⁶

A pesti főkonzul kinevezéséről a bécsi brit nagykövetet (Buchanan) 1872. január 10-én értesítették a Foreign Office-ból, Granville aláírásával. A brit külügyminiszter a nagykövet javaslatát kéri arra vonatkozóan, hogyan történjék a konzuli feladatok ellátása a főkonzul távolléte esetén.²⁷

Andrássy külügyminiszter a nagykövettől kapja meg a főkonzul kinevezéséről szóló hivatalos értesítést. Levelében a nagykövet kifejti, hogy „...Őfelsége kormánya bízik abban, hogy ezen lépését újabb bizonyítékeként tekintik annak, hogy megerősíteni kívánja az Egyesült Királyság és az Osztrák–Magyar Monarchia között már eddig is létező baráti kapcsolatot.”²⁸

A Foreign Office-ba küldött jelentésében Buchanan megjegyzi: „Őexcellenciája [vagyis Andrassy] hangot adott előttem a kinevezéssel kapcsolatos elégedettségének.”²⁹

A nagykövet februárban nyújtotta át Monsonnak a főkonzuli hatás- és feladatkörre vonatkozó részletes utasításokat tartalmazó dokumentumot. E dokumentum jelentősége abban rejlik, hogy az Egyesült Királyság és az Osztrák–Magyar Monarchia közötti konzuli konvenció nem létezett (más országokkal azonban igen).³⁰ A nagykövet által írt dokumentum legfontosabb megjegyzése talán az, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia osztja Nagy-Britanniának a Török Birodalommal kapcsolatos álláspontját, vagyis azt, hogy fenn kell tartani a Török Birodalom virágzó gazdasági életét, és meg kell őrizni integritását. „Így tehát remélhető, hogy minden nehézség nélkül hozzájut a tárggyal kapcsolatos, Pesten hozzáférhető vagy Romániában keringő hírekhez. Őfelsége kormányának érdeklődésére számíthat mindaz, amit ezen Birodalom szláv és román lakosságának érzelmeiről megtud arra vonatkozóan, mennyire mentesek a szomszédos Török Birodalom területén érezhető hatásoktól és a köztük elterjedő pánszlávizmus irányvonalától.” A nagykövet arra is utasítja a pesti főkonzult, hogy a Monarchián belüli politikai és pártharcokban ne foglaljon állást.³¹

Granville hangot ad a nagykövet levelében foglaltakkal kapcsolatos egyetértésének, így tehát Buchanan azon javaslatával is egyetért, hogy a pesti főkonzul távollétében a pesti irattárat a Bécsből erre az időszakra Pestre rendelt egyik követségi titkár igazgassa.³² 1879 októberétől a konzuli teendőket a főkonzult távollétében a – külön díjazást ezért nem kapott – konzulhelyettes végezte.

*

A Bécs és London, valamint Pest és London között 1867 és 1872 között zajlott diplomáciai levélváltások rövid áttekintése után megállapíthatjuk, hogy Nagy-Britannia politikai vezetői és diplomatái helyesen ítélték meg a dualista osztrák–magyar állam belső szerkezeti problémáit. A brit politika ugyanakkor a Monarchiát az európai térség egyik fontos hatalmának tekintette. A Monarchia esetleges felbomlásának jövőbeni lehetősége aggodalmat váltott ki a brit politikusok körében, akik a magyar belpolitikai folyamatokat is ebből a szempontból szemlélték. Véleményem szerint joggal bírálhatjuk a magyar kutatók e kérdéssel kapcsolatos álláspontját, vagyis azt, hogy a nagypolitika Magyarországot és az itt zajló eseményeket jelentéktelennek tartotta.³³ Európában a Pesten működő brit főkonzulátus rendelkezett a legnagyobb konzuli területtel, és egy brit főkonzul (vagyis a hivatalos brit politikai álláspont egyik képviselője, akit nem lehet elfogultsággal vádolni Magyarországgal szemben) a következő megállapítást tette: „...Magyarország gyakorlatilag független állam, saját törvényekkel és kormányzati rendszerrel; együttműködik Ausztriával a honvédelem és külföldi képviselő kérdésében, de minden más kérdésben teljesen önálló... Magyarország, földrajzi helyzetéből és a politikai irányvonalát meghatározó elemek jellegéből eredően, egyáltalán nem elhanyagolható tagja az európai államok rendszerének.”³⁴

Jegyzetek

- 1 *Tüzes Károly*: Nagy-Britannia és az Osztrák–Magyar Monarchia diplomáciai kapcsolatai, 1867–1871. – Világtörténet, 1992. tavasz–nyár, 72–73.
- 2 London, Public Record Office, F. O. 7/791. No. 108. „Legszigorúbban bizalmas”; Lytton Granville-nek. Bécs, 1871. december 27.
- 3 F. O. 7/797. No. 3. „bizalmas”; Buchanan Granville-nek. Bécs, 1872. január 3.
- 4 F. O. 7/796. No. 13. „Bizalmas”; Granville Buchanannak. Foreign Office, 1872. január 16.
- 5 F. O. 7/1163. No. 5. Nicholson Paget-nek. Budapest, 1890. január 27.
- 6 F. O. 7/1190. No. 8. Nicholson Paget-nek. Budapest, 1892. február 5.
- 7 F. O. 7/1177. No. 16. „Politikai”; Foreign Office Nicholsonnak. London, 1891. június 13: (Salisbury) „nagy érdeklődéssel olvasta ezt a hasznos jelentést”.
- 8 „The British Embassy in Vienna (as the consular reports arrived in London also via Vienna) exerted only a minor influence on the British climate of opinion. The information transmitted to London was only important in the hands of the Foreign Office.” *T. Frank: The British Image of Hungary, 1865–1870.* Budapest, 1976. 130.
- 9 *Z. S. Steiner: The Foreign Office and Foreign Policy, 1898–1914.* New Jersey, 1986. 183.
- 10 *J. A. Blackwell magyarországi küldetései, 1843–1851.* Budapest, 1981. 303–304.
- 11 F. O. 120/476. No. 31. „Kereskedelmi, általános”; Bloomfield Clarendonnak. Pest, 1869. március 16.
- 12 Uo.
- 13 F. O. 120/467. No. 19. „Kereskedelmi”; Clarendon Bloomfieldnek. Foreign Office, 1869. április 17.
- 14 F. O. 120/476. „Kereskedelmi, általános”; Bloomfield Pestre. Bécs, 1869. április 26.
- 15 F. O. 120/476. No. 90; „Kereskedelmi”; Bloomfield Clarendonnak. Bécs, 1869. október 29.
- 16 F. O. 120/485. No. 22; „Kereskedelmi”; Bloomfield Clarendonnak. Bécs, 1870. április 18.
- 17 F. O. 120/485. No. 22; „Kereskedelmi”; Bloomfield Clarendonnak. Bécs, 1870. május 6.
- 18 F. O. 7/793. „Kincstár”; Granville a Kincstárnak. Foreign Office, 1871. október 21.
- 19 F. O. 7/792. No. 16410. 1871. november 24.
- 20 F. O. 7/792. 1871. november 23.
- 21 F. O. 7/792. 1871. november 24.
- 22 F. O. 120/488. Enfield Lyttonnak. Foreign Office, 1871. november 27.
- 23 F. O. 7/796. Lytton Enfieldnek. Bécs, 1871. december 1.
- 24 Uo.
- 25 *Jeszenszky Géza: Az elveszett presztízs, 1894–1918.* Budapest, 1986. 80.
- 26 F. O. 120/496. No. 1. „Konzuli”; Granville Monsonnak. Foreign Office, 1872. január 1.
- 27 F. O. 7/801. No. 2. „Kereskedelmi”; Granville Buchanannak. Foreign Office, 1872. január 10.
- 28 F. O. 120/497. Buchanan Andrásynak. Bécs, 1872. január 15.
- 29 F. O. 7/801. No. 3. „Kereskedelmi”, Bécs, 1872. január 18.
- 30 Az Osztrák–Magyar Monarchia a következő országokkal kötött konzuli konvenciót; Franciaországgal (1866), az Amerikai Egyesült Államokkal (1871); tárgyalások folytak ez ügyben Itáliával és Portugáliával. Lásd: F. O. 120/495. No. 35; Buchanan Granville-nek. Bécs, 1872. február 5.
- 31 F. O. 120/497. Buchanan Monsonnak. Bécs, 1872. február 5.
- 32 F. O. 120/492. No. 28; Granville Buchanannak.
- 33 Jeszenszky, G.: i. m. 80.
- 34 F. O. 7/1190. No. 42. Nicholson Paget-nek. Budapest, 1892. október 25.